

Bedömningar av avgifter i skolan

Enligt skollagen ska skolan i princip vara avgiftsfri, men bestämmelserna medger att det får förekomma enstaka inslag som kan medföra en obetydlig kostnad för eleverna. Frågan om vilka kostnader som är förenliga med skollagens bestämmelser har prövats i åtskilliga ärenden. Den praxis som har utvecklats beskrivs i detta informationsblad.

Grundskolan, gymnasieskolan och vuxenutbildningen

Enligt 4 kap. 4 § skollagen (1985:1100) ska utbildningen i *grundskolan* vara avgiftsfri för eleverna. De ska utan kostnad ha tillgång till böcker, skrivmateriel, verktyg och andra hjälpmedel som behövs för en tidsenlig utbildning. I verksamheten får dock förekomma enstaka inslag som kan föranleda en obetydlig kostnad för eleverna. Motsvarande bestämmelse finns för särskolan, specialskolan och sameskolan.

Enligt 5 kap. 21 § skollagen ska utbildningen i *gymnasieskolan* vara avgiftsfri för eleverna. De ska utan kostnad ha tillgång till böcker, verktyg och andra hjälpmedel som behövs för en tidsenlig utbildning. Huvudmannen får dock besluta att eleverna ska hålla sig med enstaka egna hjälpmedel. I verksamheten får också förekomma enstaka inslag som kan medföra en obetydlig kostnad för eleverna.

Även utbildningen inom den *kommunala vuxenutbildningen* ska i huvudsak vara avgiftsfri för eleverna enligt 11 kap. 5 § skollagen. Huvudmannen får dock ta ut en ansökningsavgift av den som ansöker om att få delta i gymnasial vuxenutbildning. Vidare får huvudmannen bestämma att vissa hjälpmedel som varje elev har för eget bruk och behåller som sin egendom, såsom läroböcker, skrivmateriel, verktyg, skyddskläder och andra därmed jämförbara hjälpmedel, ska anskaffas av eleverna själva på egen bekostnad eller erbjudas mot avgifter som högst motsvarar huvudmannens anskaffningskostnader.

Inom grundskolan, gymnasieskolan, den kommunala vuxenutbildningen och svenska för invandrare är det möjligt att under vissa förutsättningar ta ut en avgift för sådan *särskild prövning* som avses i förordningen (1991:1124) om avgifter för prövning inom det offentliga skolväsendet.

I förarbetena till skollagen (prop.1985/86:10 och 1990/91:85) talas om att skolan kan ta ut obetydliga kostnader. Där framgår också att det inte generellt går att säga vad som utgör en obetydlig kostnad. Det är huvudmannen som tolkar bestämmelserna och gör en bedömning i varje enskilt fall. Av förarbetena framgår också att det är en grundläggande princip att verksamheten inte ska organiseras så att eleverna behöver svara för vissa kostnader.

Fristående skolor

Utbildningen vid *fristående grundskolor* som har rätt till bidrag av hemkommunen ska enligt 9 kap. 7 § skollagen vara avgiftsfri för de elever som bidragen avser. Eleverna ska utan kostnad ha tillgång till böcker, skrivmateriel, verktyg och andra hjälpmedel som behövs för en tidsenlig utbildning. I verksamheten får dock förekomma enstaka inslag som kan föranleda en obetydlig kostnad för eleverna. Motsvarande gäller för *fristående särskolor*.

Utbildningen vid *fristående gymnasieskolor* som har rätt till bidrag ska enligt 9 kap. 10 § skollagen vara avgiftsfri för de elever som bidragen avser. Eleverna på fristående gymnasieskolor ska utan kostnad ha tillgång till böcker, verktyg och andra hjälpmedel som behövs för en tidsenlig utbildning. Skolan får dock besluta att eleverna ska hålla sig med enstaka egna hjälpmedel. I verksamheten får också förekomma enstaka inslag som kan medföra en obetydlig kostnad för eleverna. Motsvarande gäller för *fristående gymnasiesärskolor* men eleverna ska också ha tillgång till skrivmateriel.

Fristående skolor får inte heller ta ut avgift i samband med ansökan om plats i sådan utbildning.

Avgiftsfrågor i grund- och gymnasieskolan

Skolinspektionens bedömningar

Som framgår av bestämmelserna om avgifter ska utbildningen i princip vara avgiftsfri. Det får endast förekomma enstaka inslag som kan medföra obetydliga kostnader för elever i grundskolan och gymnasieskolan. I gymnasieskolan får dock skolan också besluta att eleverna ska hålla sig med enstaka egna hjälpmedel. Av förarbetena framgår att det inte går att generellt säga vad som är en obetydlig kostnad utan det får avgöras av huvudmannen i varje enskilt fall.

Utgångspunkten för Skolinspektionens bedömningar är därför att utbildningen ska vara avgiftsfri och att det är huvudmannen som i det enskilda fallet ska garantera en sådan avgiftsfrihet.

Det är inte förenligt med skolans värdegrund och principen om lika tillgång till utbildning i 1 kap. 2 § skollagen att vissa elever av kostnadsskäl ska behöva avstå från inslag i utbildningen. Att skolan betalar för de elever som visar sig inte ha råd är inte heller förenligt med värdegrunden.

Skolan kan givetvis anordna resor och andra aktiviteter som kostar pengar, så länge skolan eller kommunen bekostar resorna eller anordnar aktiviteter som inte medför mer än obetydliga kostnader för eleverna.

Om elever på en skola arbetar med att samla in pengar för att genomföra gemensamma aktiviteter på skoltid får det inte förekomma någon koppling mellan hur mycket en enskild elev eller hennes föräldrar bidrar med och elevens möjlighet att delta i aktivite-

ten. En skola som samlar in pengar på detta sätt måste vinnlägga sig om att tydlig information om frivilligheten når elever och föräldrar.

Ibland hävdar huvudmän och skolor att de kostnadsbelagda aktiviteter som anordnas är frivilliga och att det finns alternativa avgiftsfria verksamheter för de elever som inte vill eller kan delta. Det finns ingenting som talar för att sådana omständigheter ska tillmätas någon betydelse för frågan om kostnaden är förenlig med skollagen.

Skolinspektionen har i allmänhet inte några synpunkter på aktiviteter som anordnas på elevernas fritid.

Skolinspektionen gör följande bedömningar av avgifter i grund- och gymnasieskolor.

Enstaka kostnader som inte är förenliga med skollagen:

- Avgift för läromedel, inklusive miniräknare, i utbildning för skolpliktiga
- Avgift för försäkring vid användandet av skolans bärbara dator i skolan och hemmet för skoländamål
- Avgift för elevens val
- Profilvergift
- Anmälnings- eller köavgift
- Krav på arbetsinsatser från föräldrar
- Medlemsavgift

Enstaka kostnader får inte uppgå till mer än belopp i storleksordningen:

- 700 kr för läromedel, inklusive miniräknare, i gymnasial utbildning
- 300 kr för en studieresa
- 100 kr för ett studiebesök
- 100 kr för aktiviteter kopplade till idrott och hälsa (friluftsdag)
- 100 kr för klasskassa för en termin (frivillig schablonsumma i förväg).

Bestämmelserna om avgifter begränsar i huvudsak möjligheten att belasta utbildningen med obetydliga kostnader som ett *enstaka inslag* i utbildningen. Kommunen och skolan måste därför särskilt uppmärksamma om samma elever belastas med kostnader vid ett *flertal tillfällen* under ett läsår. Belopp som var för sig skulle bedömas som obetydliga enligt skollagen kan tillsammans strida mot skollagens bestämmelser om en i princip avgiftsfri skola. Kommunen måste göra en helhetsbedömning av samtliga kostnader som belastar en elev under ett läsår.

Kostnader för mat under studieresa

Kostnader för måltider under en studieresa intar en speciell ställning då det är en kostnad som elever och föräldrar står för själva när eleven är hemma. Av förarbetena framgår att eleverna bör kunna betala t.ex. för måltider som de annars skulle ha intagit i

hemmet. Det finns därför inget som hindrar att de också betalar för de måltider som eleverna i stället intar under en studieresa.

Oftast handlar det om frukost och middag men för gymnasieelever som i vanliga fall betalar för skollunchen så kan även dessa räknas med. Kostnaden kan givetvis variera utifrån vilken mat eleverna får på resan och eleven ska aldrig behöva betala mer än självkostnaden upp till det maxbelopp som framgår nedan. Det finns skäl att schablonisera maxbeloppet och att i bedömningen beakta att det förmodligen inte går att äta lika billigt på en resa som hemma.

Skolinspektionen accepterar en kostnad på 75-100 kr per dag för måltider på studieresa, en kostnad som eleven annars själv skulle ha bekostat¹. När det gäller studieresor på flera dagar kan det bli höga belopp för den enskilda eleven. Det måste huvudmannen och skolan överväga innan den bestämmer om en resa.

Uppföljning

Skolinspektionen följer upp beslut där åtgärder krävs eller där myndigheten riktar kritik till dess huvudmannen kan visa att avgiftsbestämmelserna tillämpas på ett korrekt sätt.

För fristående skolor görs i skollagen en koppling mellan avgiftsfrihet och rätten till bidrag. Det är Skolinspektionen som ger tillstånd och förklarar att en skola har rätt till bidrag och det är också Skolinspektionen som återkallar rätten till bidrag under vissa förhållanden. Rätten till bidrag ska bl.a. återkallas om skolan tar ut avgifter i strid med bestämmelserna i skollagen.

Har du frågor kontakta Jenny Rangstad Ekenbark på rättssekretariatet; jenny.rangstad.ekenbark@skolinspektionen.se eller 08-586 080 35.

¹ Jämfört med Konsumentverkets beräknade kostnader per månad för år 2009